

Hónapló

Parászka Boróka

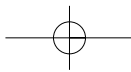
Mi, szírek

Ketten voltunk a közös hírszerkesztőszobában, amikor a román hírtévék először adták le a magyar menekültgáncsolós felvételt. Azt a jelenetet, amikor László Petra operatőr a kordont áttörők felé rúg. Egy román kolléga és én. A többiek, a szerkesztőségi elosztás szerint, a külön magyar és a külön román szobában dolgoztak, a megszokott és kívánt szeparációnak megfelelően.

A hírosztályon hatalmas képernyőn ömlenek a hírek folyamatosan, ezen követtük a sziklának vezetett német gép tragédiáját, az idei menekültkatasztrófák különböző helyszíneit. A hírszerkesztők nagyon hamar hozzáedződnek a munkaanyaghoz. Úgy, mint a kórboncnokok. „Halott van?”, „Hány?” – ezek a rövid kérdések röpködnek, mint a szilánkok. „Nyomd fel gyorsan, erre kattintanak” – hangzik el gyakran az utasítás. Azzal mentegetem magam, hogy van ebben valami életösztön. Minden tragédia megtalálja a maga formáját, közönségét, lesz belőle egy elmesélhető történet, valami utózöngé, mellékíz a kávézás vagy teázás közben fogyasztott hír nyomán. Minden tragédiának van eleje és vége is. Emészthetővé, helyre rakhatóvá, túlélhetővé válik, ahogy a hír kézről kézre, szerkesztőtől szerkesztőig, kommentártól kommentárig halad. Most azonban, ahogy a hatalmas képernyőn megállt a román nyelvű felirat: „a magyar operatőr nő belerúgott a gyerekével menekülő szír férfibá”, a csend megdermedt.

Álltunk ketten, a magyar és a román újságíró egymás mellett, nem néztünk egymásra, nem oldódott a hír semmilyen szenttelenségbe, közbűbőségbe, egyetlen, gyorsan letudható mondatba. Mit mondhatnánk erről? Hol kezdődik és hol végződik a hír? Mit lehet hozzáfűzni? Túlságosan rólunk szólt, újságírókról, túlságosan érintett minket, az egymást pontos terembeosztás szerint kerülgető románokat és magyarokat. Itt nyíltan, szemtől szembe már rég nem mondanak olyat egymásnak az emberek, hogy „ilyenek a románok”, vagy „ilyenek a magyarok”. Ez tabu. A konfliktusok, az előítéletek rejtve, a hátsó szobában fortyognak. Nagyon pontos feltételei vannak annak, hogy mikor válhat hírré, üzenetté egy történet „magyarsága” vagy „románsága”, mikor lehet jelző, mikor szerepelhet az etnikai megjelölés fejlécen, címlapon, vezető anyagként. A magyar (magyarországi?) menekültrugdosás hírét nem lehetett a nehezen kialakított szabályok közé illeszteni.

Álltunk egymás mellett némán, nem néztünk egymásra, közben két másik hír is lement a tévében, végül megmozdultunk, és elindultunk az ellenkező irányba: a román kolléga a román szerkesztők, én pedig a „sajtójaim” közé. Találgattam, hogy mit mond majd azoknak a szomszéd szobában, akik nem látták a televíziós hírfolyamot. Mond-e olyat, hogy

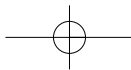
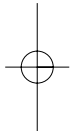
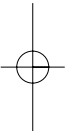
mit csinált az „a magyar” nő. Hozzáteszi-e, hogy a magyar „kolléga”? Elhangzik-e az, hogy „ilyenek ezek”? Agresszívek, veszekedősek, nyereg alatt húst puhítók, hátrafelé nyilazók, vagy épp rúgók? Gyöttrődtem azon, nem vagyok-e túl bizalmatlan, előítéletes. Lehet, hogy ki sem ejti a száján, hogy a nő magyar. Lehet, hogy ez a hír sem más, mint a többi katasztrófa híre. Egyik jön a másik után, teljesen mindegy, hogy mi történik, csak az számít, hányan kattintanak rá, hányan kapcsolnak oda. Követtem távozóló lépteit, mintha egy bizonytalan kimenetelű párbaj szereplői lennénk. Mindkettőnk kezében ott a fegyver, nem tudjuk, milyen jelre fordulunk vissza, és ki lövi le a másikat.

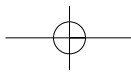
En biztosan nem lőnék, nyugtattam magam. De vajon a kolléga szembefordulna-e velem? És azzal, hogy félek a hátam mögött kimondott szavaitól, hogy mindkettőnk kezébe odaképzem a szimbolikus, de éles fegyvereket, nem a saját előítéleteimet erősítem és engedem szabadjárá? Miféle gyávaság, hogy a földre eső ember és gyerek látványára efféle félelmekkel reagálok? Figyelmemet nem az áldozatok sorsa köti le, hanem az, hogy mi folyik a szomszéd szobában? Attól rettegek, milyen bélyeget kell most nekem, sokadikként magamra vennem? „Nem minden magyar ilyen” – mondanám legszívesebben a távozó után. De vajon ez most a legfontosabb mondanivaló? És egyáltalán érdekli-e, hogy milyenek a magyarok? Lehet, hogy már rég nem foglalkoztatja, milyenek a magyarok, vagy rég nem beszél a stigmák, a megbélyegzés nyelvét. Az is lehet, hogy hiába mondanék bármit is, már megvannak a maga rögeszméi, ezeket erősíti a mostani rugdosás is. Hátha arra gondol, végre egy belevaló magyar? Fogalmam sincs, mi van a fejében, és valószínűleg neki sem arról, hogy mi jár az én fejemben. Vannak közös erőszak történeteink, itt van például 1990 fekete márciusa mint saját élmény. A marosvásárhelyi magyar-román tömegverekedések tapasztalata. De ezeket távolinak, elévülőnek szeretnénk tudni, eltoljuk magunktól. Most pedig itt az új erőszak, ugyanazokkal a támadó és védekező mozdulatokkal. A menekültválság váratlan üzenete arról, hogy saját válságaink, félelmeink nem múltak el, nem változtak meg. És a legfélelmetesebb: ahogy egymás mellett, egymásról mit sem tudva állunk, szavak, gesztusok, kérdések és válaszok nélkül.

A hír végül lement itt is, ott is. Nem tudom, hogy hírszerkesztés közben – románok és magyarok egymástól távol – ki és mit mondott, elhangzottak-e a történet felboncolásának kíméletlen, fogyasztóbarát mondatai. A román szerkesztőségben átvették a nagy képernyős hírügynökségi anyag szövegét, és a lehető legszenvtelenebb hangon beolvasták, hogy mit tett a „magyar operatőrnő”. Talán egy hangsúllyal erősebb volt a „magyar”, mint az „operatőr”. A magyar sajtóban lágyultak a hangsúlyok, objektívnek tűnő semlegességgel adták tovább a történetet. Az, hogy a tettes történetesen magyar, sok esetben el is sikkadt.

Kínos kellemetlenséggé egyszerűsödött ez a jelenet, szóra sem érdekes, „ne is beszéljünk róla” jellegű eset. Az egymással amúgy is keveset beszélő román és magyar kollégák néhány órán át talán a korábbinál is jobban kerülték egymást, és amikor újra elkezdődtek az egymás melletti csendes kávézások, teázások, akkor sem esett szó a gáncsolásról.

Újabb hírek érkeztek az ősz beköszöntével, és ez a némaság valahogy mégis beérett. Amikor a marosvásárhelyi polgármester arról nyilatko-

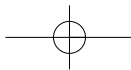
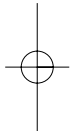
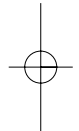

zott, hogy a település ellenáll az iszlamizációnak, és ez a kisváros, itt Románia közepén, Erdély szívében nem fogad be menekülteket (migrán-sokat!), akkor üzenetét egyforma lelkesedéssel adták tovább románok és magyarok. Azok a románok és magyarok, akik egymást a hátsó szobákban fogaik között szűrve szidalmazták, és akik gondosan felosztják a világot, láthatatlan határfalakat húznak maguk köré. Akik azért és úgy élnek békében, hogy a külső szemlélő számára láthatatlan határvonalakat nem sértik meg. Akik a saját, magyar vagy román utcáikban, tömbházakban laknak, a saját, magyar vagy román iskoláikba járnak, tudomást sem véve egymásról. Nincs vendégjárás, barátkozás, áttekintés a falakon. És most egy intésre mindenki ugyanarra az egy és oszthatatlan idegenellenes oldalra állt, román és magyar vállak kerültek egymás mellé. Egymást nem szeretjük, a muzulmánokat azonban még egymásnál is jobban elutasítjuk. Bár az egyetemi városba évtizedek óta érkeznek szír orvos-tanhallgatók, és nekik a román és magyar lakásokat nagyon jó pénzért mindig szívesen kiadták a tulajdonosok, vendéglőikben drágán mérték az ételt és italt, menekültként még sincs helyük az ideérkezőknek.

Különös békehangulat született, a közös ellenséggel szembeni összetartozás családiassága, cinkossága. Egyre hangosabbak, egyre bátrabbak lettek a muzulmánokról szóló viccek, egyre vaskosabb a röhögés. Azt, hogy egymásról mit gondolunk, nem tudjuk, arról egymásnak nem beszélünk. De hogy mit gondolunk a szírekről, afgánokról, kurdokról, úgy általában az arabokról, az idegenekről, azt bármikor szívesen megosztjuk egymással: a menekültrugdosós videót követő hetek határozottan erről a felszabadulásról szóltak. László Petrát erősítette a marosvásárhelyi polgármester, általánossá vált a meggyőződés, hogy meg kell védenünk egymást, de legalábbis magunkat. Arról pedig, hogy mit jelent az „egymás” és a „magunk”, továbbra sem beszélünk.

A hirtelen jött béke és összetartás egészen addig tartott, amíg Magyarország be nem jelentette a két ország közé tervezett határvédelmi fal megépítésének tervét. A román külügyminiszter „autistának” nevezte a magyar kollégáját, és a menekültügy megint román–magyar üggyé vált. A magyarok a románokkal „szemben” védekeznek, Magyarország Romániára hárítja a problémát, nem osztozkodik a bajokon, és nem keresi a közös megoldást. Így körvonalazódott a román sajtóban a vita, amelyben napok alatt szertefoszlott minden közös front illúziója. A mi ellenségünk nem a ti ellenségeitek, még akkor sem, ha történetesen ugyanarról a szír menekültről van szó. A mi ellenségünk ti vagytok, mi pedig a ti ellenségeitek vagyunk. Csak súlyosbítjátok és ránk zúdítjátok a bajt, ahelyett hogy megoldanátok, ahelyett hogy elvégeznétek azt, ami a ti dolgotok. A „szíreknek köszönhetjük, hogy a magyarok száz év után elismerték Trianonot” – foglalta össze egy karikatúra a fronthelyzet alakulását a kerítés-építés bejelentése után.

Baj lesz, ha idejönnek a menekültek – mondta egy hideg októberi reggelen a kolléga. Ugyanaz, akivel néhány hete együtt néztük a megrúgott emberről szóló videót. Baj volt akkor is, amikor innen menekültek – válaszolom rövid gondolkodás után, és abban reménykedem, hogy visszakérdez: milyen menekülésre és milyen menekültekre gondolok? Gyűjtöm az erőt magamban, hogy azt feleljem: 1990, 1989 vagy 1956, esetleg 1944,

1940, 1920, 1918. Magyarok, zsidók, szászok, románok. Megannyi vesszőfutás. Tudom én, hogy mit jelent autista gyereket nevelni? – a várt kérdés helyett ez a sóhajtás érkezik. Erre nincs előkészített válaszom. Némán követem, ahogy visszamegy hírt szerkeszteni az autista magyar külpolitikáról. Nem tudok róla semmit. Nem fordítok neki hátat, figyelem, ahogy a számítógépe fölé görnyed. Beletemetkezik a szövegbe, határozott mozdulatokkal úti a klaviatúrát. Majd lassan felemeli a fejét, felém fordul. Nehéz, mondja, és mosolyog.

Lángh Júlia

Beilleszkedés

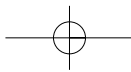
Megpróbáltam személyes híreket szerezni a bevándorlók integrációjáról. Jelentős szociális érzékenységgel rendelkező Nicole barátnóm, aki nyugdíjas korára visszaköltözött Párizsból kedvenc Dél-Franciaországába, Manosque városának különféle civilszervezeteiben lett aktív önkéntes. (Manosque alig nagyobb városka, mint Tapolca, viszont Aix-en-Provence közelében fekszik.)

74

Nicole korábban már mesélte, hogy egy héten egyszer ő az ügyeletes a mobil könyvtárban: a játszótéren letesznek egy ponyvát a fűre, arra könyvekkel teli ládákat, és várják a gyerekeket, akik elkezdnek szállingózni. Vagy azt kérik, hogy olvassanak föl nekik, vagy azt, hogy segítsenek olvasni, vagy kölcsönvesznek egy könyvet. Barátnóm ugyancsak önkéntes az „Egy óra, egy gyerek” elnevezésű egyesületben. Itt a tanulási nehézségekkel küzdő kicsiknek segítenek, méghozzá az otthonukban, amikor legalább az egyik szülő jelen van. Így remélik egy kicsit a felnőttet is motiválni, ha ő maga nem is tud vagy akar segíteni a tanulásban, legalább ne üvöltsön a tévé, mikor a gyerek leckét ír. A korrepetálás, amelynek legfőbb célja kedvet adni a tanulásához, legkevesebb egy óra, de lehet több is. Nicole egy algériai családhoz jár, szerdánként a 9 éves Salah, csütörtökön a 12 éves Melissa várja. Erről egyszer azt írta nekem: mélyen hisz abban, hogy nagyon is elő lehet mozdítani a dolgokat ezen a szinten: civilszervezetek önkéntes munkájával.

Erről szerettem volna többet megtudni, meg az alfabetizációs tanfolyamról, ahol arab asszonyokat tanít franciául írni-olvasni – mert világos, hogy az integráció útját ezek az apró, emberszabású lépések kövezik ki. De Nicole két hete nem válaszol az ímélemre, vagy a számítógépe romlott el, vagy inkább a súlyos beteg kisunokáját kapta meg hosszabb időre gondozásra, és nem ér rá levelezni, vagy ki tudja, mi a baj.

Arról nincsenek híreim, hogy az újabb kori migrációs hullám mennyire érte el, elérte-e Manosque-ot, de azt tudom, hogy a franciabarát arabok (les harkis) közül sokan telepedtek le a városban Algéria függetlensége után, a 60-as és 70-es években. Vajon az ő unokáiknak szükségük van a beilleszkedés elősegítésére, Salah-nak és Melissának? A jelek sze-

rint igen, pedig lett volna idő az integrációra, ha az állami politika ezt ügyesen támogatta volna.

Lányomat, aki pszichiáter egy párizsi elővárosi pszicho-pedagógiai rendelésben, szintén kérdeztem, milyen beilleszkedési nehézségekkel találkozott. Sietősen válaszolt, mert rengeteg dolga van, az eset, amit leírt, nem tipikus migrációs téma, viszont kétségtelenül integrációs nehézség.

A gyermekvédelmisek küldtek hozzá egy fiatal lányt, hogy foglalkozzon vele, mert ők csak 21 éves korig tudják vállalni az eseteket, és az ügyfél, vagy páciens, vagy nem is tudom, hogyan nevezzem, már elmúlt 20.

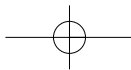
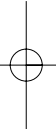
A lány Franciaországban született marokkói származású francia anyától és iraki apától, aki akkor építészetet tanult Párizsban. Az anya néhány hónappal a lány születése után meghalt. Az apa 2006-ban elvitte a gyerekeket, a kislányt és bátyját Egyiptomba, az egyik testvéréhez, majd visszament Irakba, ahol politikai karrierbe kezdett, de nemsokára megölték. Ekkor a nagybácsi a két gyereket Szíriába vitte, ahol az árva lányt 12 évesen eljegyezték egy felnőtt férfival. A bátynak sikerült elszöknie otthonról, a francia konzulátusra menekült, segítséget kért. Kapott. A franciák közbeléptek, kimenekítették, Franciaországba vitték őket, ahol franciák árvaként nevelkedtek. A lány most 20 éves múlt, nem akar Franciaországban maradni, ahol ugyan anyai ágról élnek még nagybácsik és nagynénik, de azok feléjük sem néznek. Tehát semmi nem köti ehhez az országhoz, az árvaházon kívül nem ismer senkit, nagyon elveszett. A gyámhatóság azért küldte a kerületi pszicho-pedagógiai rendelésbe, mert valahogy meg kellene oldani az életét, de ezt segítség nélkül nem tudja.

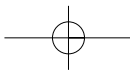
Ez is egy társadalmi beilleszkedési probléma, pedig ez a fiatal nő francia, az állam láthatóan foglalkozott is vele, felvállalta, kimenekítette abból a környezetből, ahol az arab apa muszlim családjának hagyományait kényszerítették volna rá. De hiába nevelkedett 12 éves korától francia árvaként, nem érzi magát franciának.

Mit jelent franciának lenni? Ez a kérdés újra foglalkoztatja a franciákat, akik úgy érzik, megint egy hatalmas migrációs hullám érkezik hozzánk – pedig valójában kisebb, mint a korábbi korszakokban. Amikor a 19. században tömegesen érkeztek a belgák az északfrancia bányákba dolgozni, azzal vádolták őket, hogy elveszik a helyiektől a munkát. Később is, amikor olasz, portugál, majd arab bevándorlóhullám érkezett, a francia lakosság bizalmatlanul, félelemmel és elutasítással reagált. Pedig Franciaországot befogadó országnak szokás mondani, ezt szeretik is fennhangoztatni. Amit igazol a statisztikai tény, hogy minden negyedik franciának legalább az egyik nagyszülője külföldön született...

Franciaországban a Bevándorlási és Integrációs Hivatal egyéni szerződést köt minden, legálisan az országba érkezett és letelepedni vágyó idegennel. E szerint a bevándorlónak tiszteletben kell tartania a köztársaság törvényeit és értékeit, és el kell végeznie egy tanfolyamot az állampolgári ismeretekről. Az államnak pedig biztosítania kell számára a francia nyelvtanfolyamot és a lehetőséget jogai érvényesítéséhez. Szükség esetén ennél több is elvárható az államtól, például kirendelt szociális gondozó a menekült mellé. Aki, ha nem tartja be a szerződést, azt kockáztatja, hogy nem fogják meghosszabbítani a tartózkodási engedélyét.

A 2007. január elsejével életbe lépett törvény egy másik, ugyancsak köte-

lező szerződésről is rendelkezik a nem európai idegenek számára, akiknek a gyerekei családegyesítés révén érkeztek az országba. Az egynapos fejtágitón ismertetik a szülők jogait és kötelességeit, hangsúlyozzák a férfiak és nők egyenjogúságát és a gyermekek iskoláztatásának kötelezettségét. A szerződés szövegét a bevándorló azon a nyelven kapja meg, amelyet jól ért.

A világhálón rábukkantam egy négyperces kisfilmre, amit az integrálendő friss bevándorlóknak mutatnak meg. A Marseillaise diadalmas hangjai mellett a híres Delacroix-festmény, a Francia Köztársaságot szimbolizáló fedetlen keblű, zászlóvivő nőalak a barikádon. (Rendes muszlim férfi a szívéhez kap, és gyorsan becsukja a szemét.) További forradalmi nóták, La Carmagnole, Ah ça ira, és természetesen a fontos hármasszó: szabadság, egyenlőség, testvériség. Szó esik az emberi jogokról, szakszervezetekről, a tüntetés és a sztrájk jogáról. Látunk az utcán peckesen sétáló rendőröket (ettől sokaknak összerándul a gyomruk, pedig a tanfolyamon legális bevándorlók ülnek, nemsokára megkapják a tartózkodási engedélyüket), aztán a nagyszerű Simone Weil egy archív felvételen a nők jogairól beszél, majd egy megnyugtató hang közli, hogy Franciaországban a nőknek semmihez nem kell engedélyt kérniük férjüktől, bátyjuktól, apjuktól. (Micsoda?! Hová kerültem?! A Korán-hívó arab férfiú kis híján megbánja, hogy idejött.) Az idegeneknek ugyanazok a jogaik, mint a franciáknak, a törvény mindenkire egyformán érvényes. Továbbá: a vallás magánügy; feliratokban visszatér a francia forradalom hármasszója és hozzá a fontos negyedik, a laicitás, állam és egyház szétválasztása. Végül az eligazítás figyelmeztet, hogy törvény tiltja a vallási jelképek feltűnő viselését az iskolákban. Búcsúfelirat: Isten hozott Franciaországban!

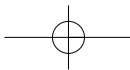
76

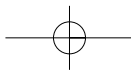
Elképzelem, mit szólhat ehhez egy arab világból, muszlim életviteli szabályok közül érkezett férfiember. Hogy nem fölszabadult sóhaj tör föl belőle, „végre, ez a szabadság!”, az fölöttébb valószínű.

Nemrégiben hivatalosan is elismerték, hogy nem nagyon vált be a szerződés, pedig évi 50 millió euróba került. Egy jelentés bánaatosan közli, hogy a nyelvtanfolyamok nagyon harmatosan teljesítettek. És meghosszabbították a tartózkodási engedélyét annak is, aki nem teljesítette a szerződésben foglaltakat. Néhány változtatást ígértek a szabályokon, például az országba bekéredzkedő járuljon hozzá a nyelvtanfolyam költségeihez (hátha így motiválva jobban tanul), és az évenkénti hosszabbítás helyett kaphat négy évre érvényes tartózkodási engedélyt, persze csak ha jól viselkedik, rendesen beszél franciául, van munkája, megélhetése.

Ezek a törvényi szabályozások nem igazán látszanak alkalmasnak arra, hogy érdemben könnyítsék a beilleszkedést. Nicole-nak valószínűleg igaza van: kis lépésekben, önkéntesekkel, civilszervezetek munkájával lehet eredményesen segíteni. Franciaországban már működnek, ahogy Németországban is, olyan internetes oldalak, amelyek közvetítenek az ingyenszállást felajánló polgárok és az ideiglenes szállást kereső bevándorlók között. A németeknél *Flüchtlinge Willkommen*, Isten hozott, menekült, a franciáknál *Comme à la maison*, Mint otthon címmel.

„A menekültek befogadása erősíti a társadalmat”, hirdeti címdalán a francia honlap. A menekültek, a bevándorlók, ha már megvan a legális státusuk, magukra maradnak, nincs kapcsolatuk a francia társadalom-

mal. Ez a kezdeményezés nemcsak a lakhatásban segít, de lehetőséget is ad a franciákkal való személyes kapcsolatok kialakítására, társadalmi és szakmai hálózat kifejlesztésére, munkalehetőségek megismerésére. A vendéglátók számára egynapos képzést biztosítanak a menekültek múltbeli és várható nehézségeiről, részletes kérdőívet kínálnak, hogy a két fél kölcsönösen megismerje egymást, majd aláírtnak velük egy etikai chartát.

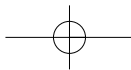
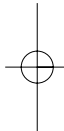
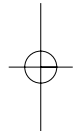
Azt mondják, mindenféle nép található a szobáját vagy lakását felajánlók között, városi, vidéki, földműves vagy bankár, aki így tapasztalatokkal gazdagodik, megismer egy idegent, a *másikat*, az övétől eltérő kultúrát, szokásokat. Egyelőre ennyi a „jutalma”, és ez sem kevés, de azért a szervezők tárgyalni akarnak az állammal, hogy juttassanak némi pénzt is a vendéglátóknak, tekintettel a kezdeményezés igen hasznos voltára.

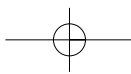
Mindez, mondta az egyik szervező, csak csepp a tengerben, de végül a tenger is csepekből áll.

Végel László

Öngyilkos szocializmus

Érdeklődéssel olvasom a Goncourt-díjas Lydie Salvayre *Nem sírni* című, a spanyol polgárháborúról szóló új regényét. Nem véletlen, hogy a vajdasági magyar irodalmi életben egy szó sem esik róla, mivelhogy a *Nem sírni* igen távol áll a mai budapesti irodalmi kánonoktól. Tájainkon pedig csak annak van érvényessége, ami Budapesten is érvényes. A regény története nem az Örökkévalóságban játszódik, hanem a harmincas évek Spanyolországában. A menekültcsaládból származó író két hangon beszél, a regény egyik „hangja” a katolikus és konzervatív íróé, aki kezdetben rokonszenvezett Franco falangistáival, ám a szörnyűségek láttán annak kritikusa lesz. A másik hang a narrátor anyjáié, Montse-é, aki azonosul a '68-as párizsi diáklázadások hangulatát megidéző „nagy forradalmi karnevállal”. Az anya 75 évvel később mondja el történetét a lányának. Kommunisták és anarchisták vonulnak fel, hogy megvitassák az élet és a forradalom értelmét. Az író nem kíméli a katolikus egyházat sem, miközben nyíltan politizál, ami a modern francia prózában szinte magától értetődő. Montse különleges nyelvezeten meséli a históriát, amelyet a kritikusok *franyolnak* kereszteltek el. A francia szövegbe ugyanis rengeteg spanyol szó, mondat vegyül. A regény olvasása közben egyértelművé vált, hogy nem véletlenül épp mostanság született meg, akkor, amikor annyiszor emlékeztetünk a harmincas évek kísértetszerű feléledésére, hiszen a regény végső soron nem a múltról szól, hanem a jelent romboló, visszalopakodó múltról. Ezt szem előtt tartva, kénytelen vagyok megállapítani, hogy azok az irodalmi művek maradnak meg tartós értékek-ként, amelyek életébe közbeszól a világ. A többi az irodalmi kaszt belügye.

Az egyik független szerb napilap, a belgrádi *Danas*, néhány héttel ezelőtt egy idézetet emelt ki a naplóból: „*Ha a színház felébred, akkor a társadalomban valaminek történni kell.*” Véleményem szerint ugyanis Szerbiában ébrednek a színházak, sőt mondhatom, hogy az egész jugószférában. Egyre több a kritikus hangvételű, „botránys” előadás. A *Danas* szerkesztősége bizonyára amiatt idézett engem, mert fontosnak tartja a figyelmeztetést: valaminek történnie kell(ene).

Ez a gondolat foglalkoztatott az idei októberi Mirko Kovac Irodalmi Fesztiválon, amelyet másodszer rendeztek meg Rovinjban, ahol találkoztak a szlovén, a szerb, a horvát és a boszniai értelmiségiek.

Mirko Kovac (1938–2013), a néhai Jugoszlávia legjelentősebb írója, a kilencvenes években Danilo Kis mellett a nacionalizmus leghevesebb bírálói közé tartozott. Danilo Kis (1935–1989) inkább a nacionalizmus előszelét érzékelte az *Anatómiai lecke* (1978) írásakor. Akkor még csak az írók és az értelmiségiek versengtek egymással, hogy ki szereti jobban a nemzetét. A búskomor szalonnacionalisták a belgrádi kávéházakban sajnáltatták magukat, és a pártirodák előszobáiban várakoztak könyöradományokra. Igen, a pártirodák várószobájában ébredezett a nacionalizmus. Tito még élt, a nemzeti párteltek diszkréten hallgattak. Több mint tíz év után azonban kinyitották a fegyverraktárakat és lepipálták a hagyományos szalonnacionalistákat. Rossz volt nézni, miként somfordáltak a nacionalista pártvezérek után. Azóta is megmosolygom a nacionalisták antikommunizmusát. Miért feledkeznek meg „atyáikról”?

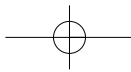
78

A 2013. augusztus 19-én elhunyt Mirko Kovac tanúja volt a balkáni nacionalizmus poklának (is). Egy összejövetelel Belgrádban tettelegesen bántalmazták, egy buzgó patrióta hozzávágta a fényképezőgépét. Nyilvánosan a fejét követelték (tehát nem „titkos ellenzéki” volt, mint annyian), mire ő egy isztriai városkába, Rovinjba menekült.

Utolsó regénye, a *Vreme koje se udaljava (Távolodó idő)* 2013-ban jelent meg, és összegzi nemzedéke történelmi tapasztalatait. A kritikusok szerint remekmű. Két évtizeden át kitartóan írta politikai esszéit, azoknak jelentős része éppen a nacionalizmus ellen íródott. Az egyik ilyen esszéjében arról beszél, hogy Marx műveit kell olvasni. Mindehhez tudni kell, hogy a fiatal Kovac hallani sem akart a marxizmusról. Miközben a régi/új funkcionáriusok a villájukból és irodájukból a konténerekbe dobálták ki Marx műveit, addig Mirko Kovac olvasni kezdte őket.

A rovinji irodalmi találkozón kiderült, hogy Kovac gesztusa nem nevezhető váratlannak. Vége a rendszerváltási illúzióknak, kezdődhet a rendszerváltás utáni világ kritikája. Bár a kelet-közép-európai irodalmi kánonok még mindig az egykori totalitárius világ ábrázolását helyezik előtérbe (érdekes módon a Nyugat is ezt kedveli), s ennek a modern irodalmi diskurzusnak mára kialakultak az egyénileg színesíthető „klasszikus” sémái. Szerencsére szerb, horvát, bosnyák és montenegrói nyelven egyre több olyan mű születik, amelyet – Radnóti Sándor nyomán – posztklasszikus regénynek nevezhetnék. Mély történelmi láttelek ezek, a történelemmel néznek farkasszemet. Nem történelmi regényekről van szó, hiszen a betolakodó múlt mindenekelőtt a jelenkor prizmáján keresztül tárul fel. Az írók felismerték, hogy újkapitalizmusban élnek.

Emiatt merült fel Rovinjban a harmincas évek „visszatérésének” gon-

dolata. Egyre gyakrabban esik szó a fasizmus valamelyik válfajáról. Bevallom, hogy több mint egy évtizeddel ezelőtt hitetlenkedve csóváltam a fejem, amikor a fasizmusról hallottam. Visszaemlékeztem a gimnáziumi évekre, arra, hogy mekkorákat unatkoztam, amikor történelemtanárom a náciizmusról beszélt. A filmekből tudtam a gonosztettekről, viszont azt hittem, az a múlt végérvényesen elmúlt. Engem nem érdekel! Aztán 2007-ben az újvidéki egyetemisták egy csoportja felkért, hogy beszéljek a fasizmusról. Elvállaltam, mert egyre több horogkeresztet láttam városomban az épületek falain, az antiszemita hangok erősödtek, az interneten pedig szaporodtak a fasizmussal kacérkodó szólamok. Újvidéken egy csoport fiatal pedig valamelyik nácivezér születésnapját szándékozott megünnepelni. Külön bosszantott a szélsőjobb mozgalom brutális nyelvhasználata. Úgy jártam az antifasizmussal, mint Kovac Marxszal.

Mirko Kovac emlékének adózva mindezzel szembe kellett nézni. Igaz, időközben a szélsőjobb nyelvhasználata „finomodott”, hatékony szubkultúrát hozott létre, megteremtett egy ízlésformát, megfogalmazta a saját irodalmi értékrendjét. Ezzel áll szemben az elbizonytalanodott, elkényelmesedett, kishitű liberális és baloldali réteg, ahol az emberek nem értik egymás szavát. Már évek óta próbálok bizonygatni, hogy nem elegendő a jobboldalt korholni, nekünk kell változni, akik a másik oldalon állunk. Miért kellett lemondani a nemzeti kérdések újrafogalmazásáról? Miért kellett a baloldali és a liberális értelmiségieknek légüres térben élniük, írniuk és gondolkodniuk?

Rovinj után jól jött a felkérés a Latinka Perovic új könyvéről (*Dominantna i ne eljena elita, Domináns és nem kívánatos elit*) szóló panelvita, amelyet szombat délelőtt a belgrádi Dekontaminációs Központban tartottak meg. Újabban mintha Belgrádba kezdene visszatérni az élet. A hetvenes és a nyolcvanas években gyakran szerepeltem a fővárosban, ahol találkoztak a kelet-közép-európai ellenzék értelmiségije. Belgrád a soknemzetű ország nyitottságáról ismert fővárosa volt, a nyolcvanas években azonban sértődött, bezárkózó, nacionalista mítingjeiről híresült el.

Több száz ember hallgatta végig a több mint két óra hosszán át tartó vitát, és gyakran hangzott fel tapsvihar. Úgy is lehetne olvasni ezt a könyvet, kezdtem a felszólalásomat, mint egy dokumentumregény vázlatát. Dokumentumregény, mondtam, és Szvetlana Alekszijevice immár Nobel-díjas regényíró művei jutottak eszembe. Latinka Perovic azonban lelkiismeretes történészasszony, nem engedi ennyire szabadjára a képzeletét. Én azonban megtehetem. Beszélek a kegyvesztettségben élő, teniszszenvedélyének hódoló Koca Popovicról, a szürrealista költőről, Tito legjobb tábornokáról, az antisztálinista időszak külügyminiszteréről, az első eurokommunistáról, aki szóváltásba került Josip Broz Titóval, ezért lemondott minden funkciójáról, és nap mint nap a tenispályán múlatta az időt. A belgrádiak derűsen figyelték a hófehér tenisz nadrágos férfit. Ilyen volt a jugoszláv öngazgatói szocializmus! A teniszező forradalmár tisztában volt vele, hogy a sztálinizmussal való szakítás csak felszínes volt. Arra is kitérek, hogy korunk tragikus hőse mégiscsak Marko Nikezic, aki a Szerbiai Kommunista Szövetség elnöke volt 1968 és 1972 kö-

zött. Kissé francia hangsúllyal ejtette ki a szerb mondatokat. A francia műveltségű, nyugati orientációjú pártvezért azonban nem értette a saját népe. Magányos reformista maradt, miközben a kommunisták a nacionalista mannára vártak. Tragikusan megelőzte saját korát, reformkommunista volt abban az időben, amikor a rendszerváltásról még álmodni sem lehetett. A kommunista Don Quijotét Tito marsall 1972-ben megbuktatta, és ezzel Szerbiában beindult az antiliberális hajsza. Ebben a liberalizmusellenes kampányban kezdték ringatni Milošević bölcsőjét. Nincs ebben semmi meglepő. Ahogy a reformkommunizmus néhány évtizeddel korábban érkezett Szerbiába, igaz, a leggonoszabb módon, úgy a nacionalizmus is néhány évtizeddel korábban tombolt. Milovan Djilas, az első kommunista disszidens egyébként 1997-ben azt írta, hogy a kommunizmus – a szocialista villáokban lebzselő antikommunisták bosszantására – önmagát semmisítette meg, miközben azt is kifejtette, hogy a rendszerváltás után a posztoszocialista országokban a nacionalizmus lesz az uralkodó ideológia. Djilas tehát a rendszerváltás disszidense is volt. Fellapozom a *Bűnhődés* című regényemet, amelyben azt írom, hogy a szocializmust nem buktatta meg senki, öngyilkosságot követett el, miután már nem maradt más hátra, mint az elvándorlás. A történet ugyanis egy vendégmunkásokat szállító autóbuszban játszódik. A gástarbeiter, a kelet-közép-európai kivándorló posztkommunista metafora lett. Az újabb menekültáradat pedig saját kálváriánk idegen arcokat mutogató tükre. Az idegeneket gyűlölve menekülünk idegenbe.

Dalos György

Richter tanár úr, II. Miklós

Berlin, 2015. október 16.

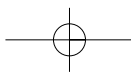
Augusztus végén Vecsésen, egykori gimnáziumi társunk házában tartott osztálytalálkozóink igazi szenzációja volt, hogy megjelent közöttünk Richter Nándor, aki annak idején több tanéven át próbálta velünk megosztani a számok titkait. Hogy próbálta, azért mondom, mert éppen az én esetemben a nemes törekvés kudarcot vallott. Az algebra és a geometria éppoly mértékben idegen volt tőlem, mint a fizika, a kémia vagy – brr! – a testnevelés. Mindezen tárgyakkól éveken át bukdácsoltam, kegyelemkettéseken vagy -hármasonokon tengődtem, mert igazából kizárólag a költészet érdekelt – a verseket és mindenféle memoritert játszói könnyedséggel sajátítottam el. Így esett, hogy Richter tanár úr hatalmas tudásanyagából egyedül a „pi”, a híres 3,14 megjegyzésének ravasz módszere maradt meg bennem, mindmáig kitörölhetetlenül. A végtelen tizedes sor első tizenhárom tagját időmértékes kérdő mondatba csomagolva véste agyunkba: „Bír-e, érez-e ember nyugalmat, ha lelkét nehéz, bús emlék zaklatja szünetlen?”

Megvallom, rossz tanulói minőségemtől sokat szenvedtem, szám- és

mértani fiaskóm azonban különösen megviselt, mert személyes büntudattal töltött el a tanárom iránt. Richter Nándor a Kölcsey tantestületének egyik legfiatalabb tagja volt, nálunk tíz-tizenegy évvel idősebb, magunk között Nándinak neveztük, rendkívüli, szeretetreméltó személyiségében majdhogynem idősebb testvért vagy barátot láttunk. Aki abból az osztályból bejutott az Arany Dániel-versenybe, vagy publikált a Középiskolai Matematikai Lapokban, csakis az ő kedvéért tette. Számomra, mint említettem, ezek a babérok elérhetetlennek bizonyultak, és Nándi nagyon is tisztában volt velem, hogy a két Bolyai nálam legföljebb az akkoriban játszott Németh László-darab hőseként jöhet számításba. Ismerte lírikusi hajlamaimat és szelíd iróniával „Dichterkém” megszólítással szólított ki a padból. Egy ilyen szorongató alkalommal megkért, hogy írjak fel a táblára egy bizonyos másodfokú egyenletet. Kezemben láthatóan remegett a kréta, mire ő megkérdezte: biztos vagyok benne, hogy jól írtam fel az egyenletet? Beismertem, hogy egyáltalán nem vagyok meggyőződve a dolgról. No de Dichterkém, jegyezte meg erre, ha például darabot írnál, akkor nem mondhatja nálad a hős, hogy „ah, itt jön ő!”, majd a következő mondatban: „Ah, mégse ő jön itt!” Vagyis, olvasom vissza az akkori szavakat: hibázni is csak felelősen illik. És elegánsan – ez volt Nándi kulcsszava. A legnagyobb dicséretet azok kapták tőle, akik valamely bonyolult feladatot nemcsak jól, hanem ügyesen, finoman, elegánsan vezettek le. Ilyenkor az elismerés jeleként kigyúlt arcán az a mosoly, amely különben is mindig a szeme sarkában bujkált, ám itt azt jelezte, hogy a jó példamegoldás az ő számára nemcsak szellemi, hanem emberi teljesítménynek is számított.

Most, halála után, miközben pályaképét illesztgetem össze az internet fukar anyagából, megrendült csodálattal kiáltok fel: Istenem, milyen rendkívüli, fantasztikus személyiségekkel élhattunk együtt abban a században, amelyről amúgy kevés jó szót szoktunk ejteni!

Müncheni kiadóm ismét történelmi témára szerződött velem – a fikciónak errefelé is rohamosan csökken a keletje. Írjam meg, úgymond, a Romanov-dinasztia bukásának történetét leginkább olyan olvasóközönségnek, amelyet a személyes vonatkozások jobban érdekelnek, mint a nagy történelmi folyamatok. Vagyis ne tudósként, hanem mintegy elbeszélőként kezeljem a roppant anyagot. Sokadik történelmi munkám ez, s mindig beleütközöm a recenzensek kifogásaiba: vagy keveslik, vagy sokallják a forrásokat, a lábjegyzeteket, a bizonyító apparátust. Egyelőre az anyaggyűjtésnél tartok, de már most érzem a személyes tónusból adódó dilemmákat. Az Oroszországot több mint háromszáz évig uraló család maradványát a hatalomra került bolsevikok igencsak barbár, csalárd és hazug módon irtották ki, és a gyilkosság nyomait gondosan megpróbálták eltüntetni. Az Ipatyev mérnöktől elkobozott jekatyerinburgi villa alagsorában lőfegyverrel és szuronnyal lemészárolt személyek között politikai értelemben csak II. Miklós cár és felesége, Alexandra volt releváns személynek tekinthető, a többiek: a négy fiatal nagyhercegnőt, a serdülőkorú, krónikus vérzékenységben szenvedő Alekszej trónörökös, a háziorvost és a személyzet más tagjait kizárólag azért tüntették el az útból, hogy az eseménynek ne legyen közvetlen tanúja. A döntést nyilvánvalóan Moszkvá-

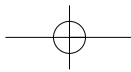
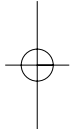
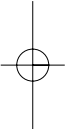

ban hozták meg, arra hivatkozva, hogy a fehérek hamarosan elfoglalják a várost, és a kezükbe került uralkodót a monarchia visszaállítására próbálják majd felhasználni. A családirtas részleteire a szigorú titkolózás dacára már a húszas évek elején fény derült, az 1990 utáni DNS-vizsgálatok pedig a tetemek azonosítását is lehetővé tették. A putyini korszak mártír-á avatta II. Miklóst, a família szentpétervári sírja zarándokhely lett.

A rettenetes vég felől nézve lehetetlen részvét nélkül gondolni az áldozatokra, még akkor is, ha tudjuk, hogy a nagy forradalmak ritkán kíméletesek az általuk megdöntött kormányzattal – I. Károly angol és XVI. Lajos francia király példája nagyon is elevenen élt a Romanovok emlékezetében. Európa koronás főit a természetes szolidaritáson kívül szoros rokoni szálak kapcsolták egymáshoz. II. Miklós például első unokatestvére volt II. Vilmos császárnak, és angol nyelvű levelezésükben „Willynek”, illetőleg „Nickinek” becézték egymást. Alexandra, amúgy hessen-darstadt hercegnő, rokonságban állt a német uralkodóval, a közös nagymama pedig nem más volt, mint Viktória angol királynő, akinek eddigi uralkodási rekordját (1837–1901) épp e napokban dönti meg II. Erzsébet, aki 1952-ben került Nagy-Britannia trónjára. A brit trón páratlan szilárdsága kétségtelenül azzal függött össze, hogy merőben szimbolikus hatalmat képviselt. Az angol uralkodónak nem kellett rendszeresen állást foglalnia és még kevésbé döntéseket hoznia a birodalom válságos helyzeteiben – ott volt erre a kormány és a parlament.

Ezzel szemben minden oroszok cárja az Isten kegyelméből uralkodó klasszikus monarchát testesítette meg még akkor is, amikor már kialakultak a modern kori intézmények: előbb a vidéki önkormányzatok, majd az országgyűlésként fungáló дума és a szakpolitikáért felelős minisztériumok. Mindezen struktúrák működését azonban korlátozta a cár végső döntési joga, a miniszterek nem a kormánynak, a kormány nem a parlamentnek tartozott felelősséggel, hanem az uralkodónak, s aki a politikában el akart valamit érní, annak előbb „leghűségesebb alattvalói” beadvánnyal kellett fordulnia a cárhoz, mert csak az ő személyes verdiktje szentesíthette az önmagában helyes vagy helytelen törvényt, netán rendeletet. II. Miklós és Oroszország tragédiája abból fakadt, hogy az ország élén egy akarattalan, könnyen befolyásolható és megvezethető, körvonalak nélküli személyiség állt, akinek nem volt áttekintése a reá bízott impérium tényleges állapotáról. Valahányszor megjelent a színen egy koncepcióban gondolkodó államférfi – például a liberális Vitte, aki kikényszerítette az 1905-ös alkotmányt, előbb-utóbb szembekerült az udvari intrikusokkal, és kegyvesztetté vált. Akikre pedig a cár hallgatott, azok vagy saját zsebükre dolgozó maffiózók voltak, vagy az ortodoxszá átvedlett cárné obskúrus, vajákos és korrupt környezete, azon belül is a mágikus hatású, műveletlen, bár jó ösztönű „sztarec”, Raszputyin.

Kortársak, még ellenzéki politikusok is megjegyzik, hogy II. Miklós charme-os magánember és kiváló családapa, mi több, „rendes ember” volt. Csehov, aki a Krímben látta, még bizonyos természetes intelligenciát sem tagad meg tőle. Feleségével folytatott, igencsak kiterjedt levelezéséből egy egymást szenvedélyesen szerető emberpár képe bontakozik ki, ez az észrevétel már bizonyos korrektúrára szorul: Alexandra az imádat már-már nyíltan erotikus kitéréseibe minduntalan beleszóvi „barátunk”,

Raszputyin kívánságait: ezt vagy azt a főhivatalnokot váltsák le, ezt vagy azt a kegyencet nevezzék ki. Amikor végül az első világháborúban Oroszországot elhagyja a hadiszerecnse, a cár maga költözik át a mogiljovi főhadiszállásra, a cárné viszont Szentpétervárról, Carszkoje Szelóból szinte uralkodóként műveli a politikát, amelyhez ugyanúgy nem ért, mint férje a hadseregvezetéshez. A napi sűrűségű levelek és táviratok sora akkor szakad meg, amikor a дума a szentpétervári munkásfelkelés nyomására küldöttséget meneszt a főhadiszállásra és aláírhatja a cárral a lemondási nyilatkozatot. Alexandra még sokáig tesz magának szemrehányást, amiért ezt nem tudta megakadályozni. Pedig itt már a végzet működik: az uralkodópárt finom szóval védőórizetbe helyezik, s mert a rokon európai dinasztiák egyike sem hajlandó őt befogadni, a forradalmi tömegek haragja elől az Ideiglenes Kormány Tobolszkba menekíti. Közben végbemeleg az októberi forradalom, és a cári család immár a bolsevikok túszaaként kerül Szibériából az Urálba, ahol azon a bizonyos 1918. júliusi éjszakán oroszul törve beszélő hadifoglyok kivégzik őket.

Kár, hogy így történt, mondatja velem a magánember, de hogyan is történhetett volna másképp, kérdezi bennem a krónikás.

Szombat délután a Pasaréti út felé tartok unokámat, Julcsit meglátogatandó. A zsúfolásig teli négyes-hatos villamospótló buszon egy hölgy mellett kapok helyet. Utitársam már a Margit hídnál előre jelzi, hogy a Széll Kálmán téren örületes a káosz, a tovább vezető közlekedés nem lesz könnyű. Valahol a Mamutnál aztán kitör belőle a fojtott düh: „Rohadt Demszky! – rikoltja. Ő tehet az egészeztől, meg az SZDSZ! Tönkretették a hármasmetrót, és zsebre vágják a pénzt!” Kifejezetten örülök, hogy már a végállomásnál vagyunk, mert ki tudja, mit kellene még hallanom, ha tovább is együtt utaznánk. Ilyen lenne Magyarország? Persze az ötöst is soká kell keresnem, mert semmi sincs már a régi helyén. Végül azonban félórás késséssel eljutok a Pasarétre, ahol békés a hangulat, Julcsi tiszteletemre előkapja a fuvolat és a nyolcévesek biztonságával játssza nekem a Parasztkantátát, amelynek szövegét valahonnan saját gyerekkoromból előbányászva, afféle megbékéltető himnuszaként dúdolom magamban: „Üdv rád és házad népére, / Te jó szántóvető! / Te mindig szívesen fogadsz, / Miként a nyáridő. / Im, eljöttünk szép lányodért, / Kit vár a vőlegény. / Szívében, mint száz rózsató, / Virul a halk remény.”